

“ΣΤΟΝ ΙΣΚΙΟ ΤΟΥ ΠΛΑΤΑΝΟΥ,”

(Ένα κριτικό γράμμα τού κ. ΡΗΓΑ ΓΚΟΛΦΗ
πρός τόν ΨΥΧΑΡΗ)

Ἀθήνα 1 τοῦ Ἀπριλίου 1912.

Σεβαστέ μου κ. Ψυχάρη

Τὰ δεκαπέντε σας δηγήματα πού τὰ σαλεύει, μέ τῆς ζωῆς τὸ σάλεμα, τὸ μυρωμένο ἀπὸ τὰ λουλούδια τῆς ἐλληνικῆς μας γῆς ἀγεράκι κάτω ἀπὸ τὸν «Ἴσκιό τοῦ Πλατάνου», τὰ πρωτοχάρηκα στὸ «Νουμά» καὶ δὲν εἶχα τὴν πομονή νὰ προσμένω τὸ εὐγενικό σας δῶρο — τὸ καλοτύπωτο καὶ τὸ καλόχαρτο βιβλίό πού μοῦ κάματε τόση τιμὴ στέλλοντάς μου το — γιὰ νὰ τὰ ξαναδιαβάσω, ἐπειδὴ καὶ μόλις εἶχανε φτάσει στὴν Ἀθήνα τὰ πρῶτα ἀντίτυπα δὲν ἄφησα τὴν εὐκαιρίαν νὰ μὴ τὰ διπλοχαρῶ.

Κι ἄλλη φορά σὰς τῶγραψα πῶς ἐνεπιφύλαχτος εἶναι ὁ θαυμασμός μου γιὰ τὸ ἔργο σας καὶ ἴσως εἶναι ἀπὸ τίς πιὸ κρυφές συγκινήσεις τῆς ζωῆς μου ἢ περιέργεια πού δοκιμάζω σὰν τυχαίνει νὰ βρισκόμε κάμποσες φορές ἀνάμεσα σὲ κύκλους ἀπὸ ἀθρώπους ἀκουσμένους γιὰ τὴν πένα τους στὴν κοινωνία μας, πού μιλοῦνε μὲ συγκατάβαση, μὲ ἀνεχτικότητα καὶ μὲ στενοχώρια ἅμα ὁ λόγος γιὰ τὸ πρόσωπό σας. Βλέπει κανεὶς ἀμέσως πῶς δὲ νοιώσανε τίποτα γενικό καὶ συνολικό τουλάχιστο ἀπὸ τὸ ἔργο σας, καὶ τὸ πιὸ ἀπελπιστικό πού τοὺς εἶναι ἀδύνατο νὰ καταλάβουν ὅσο κι ἂν προσπαθήσουνε, γιὰτὶ ὁ τρόπος πού τὸ μυαλό τους γυρίζει ἀλλιότικος εἶναι κι ἀλλόκοτος, πού σὲ κάνει νὰ περηφανεύεσαι ἐσένα τὸν ταπεινὸ πού τὰ βλέπεις ἀπλὰ καὶ ξέσκεπα τὰ πράγματα σὰ νὰ τὰ περεχύνῃ τὸ πλούσιο φῶς μεσημεριάτικου ἡλίου, ἡλίου πού τονε δέχεσαι ὄχι μονάχα μὲ τῶ ματιῶν τὴν ὄραση μὰ μὲ κάθε εἶδος πνευματικώτερη αἴσθηση μέσα στὴ γαληνεμένη ἀπὸ τῆς πεποίθησης τῆ δύναμη, ψυχὴ σου.

Μὲ τὰ δηγήματά σας ὕστερα ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἀξέχαστης «Ζούλιας», μὰς δώσατε νὰ καταλάβουμε πῶς ἡ ἀφέλεια τῆς ἀφήγησής, ἡ βαθιόφιλη ἀνάλυση τοῦ μέσα κόσμου, ἡ ἐντύπωση τῆς ἰδέας, ἡ λαμπράδα τῆς ἐκφράσεως, κάθε στοιχεῖο τῆς ἀψηλῆς τέχνης τοῦ Λόγου, βρίσκονται ἀποκλειστικά στὴν κανονισμένη μας δημοτικὴ, ὄχι μόνο ἄξια γιὰ τὰ μακριὰ ρομάντζα ὅπως τὸ δείξατε τόσες φορές, μὰ ἀξιώτερη γιὰ τὰ μικρὰ κομάτια, πού οἱ δικοὶ μας τόσοι καὶ τόσοι δηγηματογράφοι πάντα τὸ ἀρνηθήκανε, γιὰ νὰ πλερώσουνε τὸν ἀπαραίτητο φόρο

μὲ κάθε μέτρο καὶ κάθε δόση στὴν φευτιὰ τῆς καθαρεύουσας μὲ τὴ δικαιολογία τῆς καταδίκης τοῦ γλωσσικοῦ φανατισμοῦ.

Στὴν Ἑλλάδα μας, στὴ χώρα τὴν πλημμυρισμένη ἀπὸ τὴν πρασινάδα τῆς χλόης κι ἀπὸ τὸ χρυσάφι τοῦ ἡλίου, κάτω ἀπὸ τὸ γλαυκὸ μας οὐρανό, στὴ χώρα τῆς ὑμνημένης λευτεριάς, στὴ γῆς πού ἡ ἀνοιχτὴ θάλασσα κι ὁ ἀπέραντος ὄριζοντας τὴν τριγυρίζει, τὸ πνέμα σήμερα στέκεται ἀλυσσοδεμένο κι ἀφιονισμένο καὶ μιλᾷ γιὰ φανατισμούς ἐκεῖ πού ἔπρεπε νὰ προσκυνήσῃ τὸ ἔργο τῆς γνώσης καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἔργο πού κλείνει τὴν τάξιν καὶ τὸ ρυθμό, πού δίνει τὴ βάση, πού δείχνει τὸ δρόμο τὸν ἀνοιχτό, πού πάει μὲ τῆς σοφίας τὴν ἀπλοχωρία καὶ τῆς μάθησής τὴν ἀπεραντοσύνη.

Εἶναι φριχτὸ νὰ τὸ συλλογιστῆ κανεὶς πῶς ὁ μόνος ἄθρωπος πού βγήκε στὴν Ἑλλάδα, μέσα σὲ τόση ἀερολογία καὶ τιποτοσύνη, γιὰ νὰ δουλέψῃ θετικά, μὲ βάση, ξέροντας πούθε ἀρχίζει, πού πατᾷ, πού τραβᾷ, πού θὰ τελιώσῃ — ἂν μπορεῖ βέβαια νὰ εἰπωθῆ γιὰ τέλος ἡ ἀναγνώριση τῆς Ἰδέας — ὁ ἄθρωπος πού φύσηξε ζωὴ σ' ἕνα πνέμα νεκρό, πού δημιούργησε ἀπὸ τὸ τίποτα μιὰν ἀρχὴ φιλολογίας, πού ὄλος πνέει ἀπὸ ποίηση, ἀπὸ λευτεριά, ἀπὸ ξαστεροσύνη, ἀπὸ ἀκαταπόνητη λαχτάρα νὰ δώσῃ, ἔτι μπορεῖ, μὲ ὅ,τι ἔχει καὶ δὲν ἔχει, σ' ἕνα ἔθνος ἐτοιμοθάνατο ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια μιᾶς βαθιόψυχης σκλαβιάς, ὁ ἄθρωπος αὐτὸς ἀναθεματίζεται κάθε στιγμὴ ὄχι μονάχα ἀπὸ τὸν ὄχλο τῶν ἀμόρφωτων γραμματισμένων, μὰ κι ἀπὸ κείνους τοὺς διαλεχτοὺς πού ξεχωρίζει κι ἀναγνωρίζει γιὰ ἡγέτες τοῦ σήμερα ἢ σύγχρονη κοινωνία σὲ γράμματα σ' ἐπιστῆμη καὶ σὲ πολιτικὴ. Κι αὐτὸ ἴσια ἴσια μπορεῖ νὰ δείχνῃ πῶς στὸν καιρὸ μας μέσα στὴν Ἑλλάδα πεθαμένα εἶναι τὰ γράμματα, ἡ ἐπιστῆμη ξερὴ, μηδενικὴ ἢ πολιτικὴ.

Ὅμως ἐξω ἀπ' αὐτὰ, ἡ τέχνη σας γενικὰ ὅπως μὰς δείχτηκε ἴσια μὲ τώρα, στέκεται πολύτροπη καὶ πολυσάλευτη. Τοῦτα τὰ χαρακτηριστικὰ διακρίνουμε καὶ στὰ δηγήματά σας. Ἐνῶ σὲ ὄλα μαντεύεις τὸ ὕφος τὸ χαδευτικό, τὸ ἀπλό, τὸ συμαζωμένο ἐδῶ, τὸ ἀπλωμένο ἐκεῖ, τὸ ἰδιόφαντο καὶ ἰδιόγουστο ὕφος πού ἀφίνει τὸ κοντίλι σας, σὰν τὴν εὐωδιὰ πού σκορπᾷ τὸ ρόδο, ὅμως σὲ κάθε κομάτι θὰ ξεχωρίσῃς κάτι δικό του, κάτι καινούργιο, ἰδιαίτερο κάτι, κάτι πρωτότυπο πού κάνει τὸ ἕνα τόσο ἀπὸ τὰλλα νὰ διαφέρει. Ἄς παραβάλλουμε τὰ «Σκουλαρίκια» μὲ τὸ «Ἐθνικὸ συμπόσιο». Ἡ λε-

πτότατη ψυχολογία που χαρακτηρίζει και τα δύο, πόσο διαφέρει στο φόντο! Στο πρώτο ή έσωτερική έρευνα ενός χαρακτήρα που στέκεται σά μαγεία και σά μάντεμα, στο δεύτερο ή βαθιά σάτιρα που βγαίνει από την ανάλυση τόσο χαρακτήρων που κλείνουν έναν άλάκαιρο λαό στα έσωτερικά του γνωρίσματα.

Τό «Έθνικό συμπόσιο» και ό «Έλληνοελβετικός πόλεμος» είναι άθάνατα άριστουργήματα και δέν πιστεύω ίσια με την έποχή μας να χαρακτηρίστηκε, έρευνηθήκε, αναλύθηκε, σατιρίστηκε όπως της πρέπει ή ψυχή του Ρωμιού γενικά, άληθινά, ουσιαστικά, ώμά, ζουγραφικά, βαθιοστόχαστα καθώς στις δύο σας αυτές ιστορίες, που θα μείνουνε για τόν κατοπινό καιρό κάτι μοναδικό και έξαίσιο δείγμα βαθιάς είρωνίας για ένα λαό που τόσο γνώση και τόσο φροντίδα του άφιερώσατε από τη ζωή σας.

Της είρωνίας τό βάθος τό βλέπουμε και σ' άλλες σελίδες να μάς άγγίξει έτσι άγαθά, άπαλά κι όνειρεμένα που μάς έρχεται σά χαδιάρικο χτύπημα από χέρι άγαπημένο που με τα χώρατά του μάς τιμωρεί για τίς κακές μας τίς συνήθειες. Στην «Πρώτη έπίκριση», στους «Δυό φίλους», στα «Παιδιά παίζεις» τέτοιες σελίδες δέν άπολείπουν. Όμως ό «Προορισμός» τί δράμα σπαραχτικό! που για να τό νοιώση κανείς σ' όλη την έντασή του πρέπει να βρίσκει σέ κάποιο άνώτερο σημείο άθρωπισμού, που όί Ρωμιόί μας δέν τό συνηθίζουν, μάλιστα σάν πέφτει ό λόγος για ζητήματα ιδεολογικά. Η δίψα για μία δόξα άνώτερη, για μάθηση και για έργασία πνευματικώτερη, για έναν προορισμό καρδιόψυχα φλογισμένο, είναι κάποιας άλλης σφαίρας πράματα για την έποχή μας.

Μέσα στην τριμυθία «Τό δαχτυλίδι του Γύγη» μάς παρουσιάσατε μία κίνηση και μία δράση δηγματική δεμένη τόσο με τη φιλοσοφική ιδέα του έργου, που είναι να θαμάζει κανείς πώς τόσο παράξενα γεγονότα τά συνταιριάζετε με τη φυσικότητα, τη ζωντανάδα, τη γοργότητα, που μάς κάνει να ξεχνούμε την παραμυθένια βάση της ιστορίας και να νομίζουμε πώς τριγυρνούμε με άθρώπους άληθινούς ανάμεσα στα μέρη που μάς πηγαίνετε.

Τό χάρισμα της ψυχολογικής ανάλυσης μάς τό δείξατε σ' όλα σας τά έργα, κ' είναι μπορούμε να πούμε, στα χρόνια μας από τά σπουδαιότερα στοιχεία του καλλιτέχνη, γιατί όσο προχωρεί ό κόσμος γίνεται ό άθρωπος έσωτερικώτερος και φανερώνεται πιο συγκεντρωμένος στον έαυτό του άγνάντια στα μάτια των άλλων. Την έσώψυχη αυτή ζωή που είναι ή άφορμή και ή αίτία κάθε δράσης έξωτερικής—μάλιστα πολλές φορές και ίδια της ξεχω-

ριστή χωρίς κανένα φανέρωμα κλείνει μέσα της τόσο κίνηση — μάς την παρουσιάζετε στα δηγματά σας τόσο δυνατά ιστορισμένη, ξεδιαλυμένη, λαμπικαρισμένη να πούμε, που στέκεται μονάχη της σά δημιούργημα ξεχωριστό κόσμου καινούργιου, άγνωστου ίσια με την ώρα τό περισσότερο στα έλληνικά τά γράμματα. Έτσι με την τέτοια πρωτοτυπία σας που έχει τόσο ευγενικότητα και λεπτότητα στο βάθος της, μάς μαθαίνετε με την πράξη πώς ή τέχνη στέκεται σωστό στοιχείο πολιτισμού σέ μια χώρα που ποτέ δέν ένοιωσε την ανάγκη να προσέξει στον έσωτερικό άθρωπο, να του μελετήσει τους ψυχολογικούς νόμους και γενικά να ρυθμίση τόν κάθε είδους φιλοσοφικό δρόμο που ή διάθεσή του ακολουθεί. Τέτοια προσοχή και τέτοια μελέτη για να φανερωθή με τη φιλολογία μία κοινωνία σημαίνει πώς κάποιος πνευματικώτερος πολιτισμός φύσηξε στη ζωή, κι αν σέ μάς κάτι παρόμοιο δέ συντρέχει ακόμα, όμως τό παράδειγμά σας τί άλλο είναι παρά μία γενναία τάση, ένα δυνατό κέντρωμα που χαρίζετε στο Έθνος;

Φωνάζουνε πολλοί πώς ή έλληνική φιλολογία δέν μπορεί να δώση καλό δήγημα έξω από τά ήθογραφικά σύνορα. Όμως με τό έργο σας γκρεμίσατε και την πρόληψη αυτή και χαράξατε τό δρόμο που μπορούνε ν' ακολουθήσουν έσοι καταλαβαίνουν πώς ή Έλλάδα μας άποτελε? κομάτι του άλλου κόσμου και είναι δυνατό να προσφέρη με τη φιλολογία της, αν ακολουθήση την άληθινή στράτα, κάτι καινούργιο στη σύγχρονη φιλολογική κίνηση των πολιτισμένων λαών. Μά πρώτα απ' όλα όπως τό τονίζετε με τό παράδειγμά σας, πρέπει να ρυθμίση τό όργανο της τέτοιας της φιλολογίας, τη γλώσσα τη ζωντανή του λαού της, να τη ρυθμίση με όλα τά στοιχεία που χαρακτηρίζουν κάθε άλλη γλώσσα, να της δώση την κανονική και τη γραμματική της μορφή, γιατί δίχως αυτό μάταιος κάθε κόπος, χαμένη κάθε προσπάθεια, σθημένο κάθε όνειρο λαμπερόχρωμο.

Βέβαιο είναι πώς άργά ή γλίγορα ή ανάγκη της τέτοιας ρύθμισης έπίσημα θα παρουσιαστή. Τότε μέσα στον «Ίσκιό του πλατάνου» θ' αναζητήσουν ταναγνωστικά βιβλία για παιδιά και για σκολειά και θα βρουνε πρώτης γραμμής σελίδες, που όχι μονάχα να βοηθουνε τη μάθηση της κανονικής γλώσσας, μα να είναι κατάλληλες κι από τη μεριά την παιδαγωγική. Τό ποιητικό διαμάντι του «Καντηλανάφτη τουρανού» χίλιες φορές θα τυπωθή

και θα ξανατυπωθή στα τέτοια βιβλία και μύριες θα χαραχτή στη μνήμη και στην ψυχή των παιδιών.

Κι αν τώρα ή εργασία σας, ή ποιήσή σας, ό κόπος και ό πόνος, ή λευτεριά σας και ή λαχτάρα σας, όχι μόνο την προσοχή δέ μᾶς τραβούνε, μά στο σημείο μᾶς φέρνουνε νά καθόμαστε με λαφρή τη συνείδηση νά επικρίνουμε — ἄ δέ βρισιόμαστε τις περισσότερες φορές και για δαῦτο ακόμα — ἔχετε κατά την ταπεινή μου γνώμη ὅλο τὸ δικιο σας νά μᾶς ξαναδροντήξετε τὰ λόγια της Φωνής στο «Δαχτυλίδι τοῦ Γύγη»: (σελ. 277).

— Ἀνόητοι, πού θέλετε νά δεσμώσετε τήν Ἰδέα! Τὰ ζῶα! Πίσω! Πίσω!

Με σεβασμό και ἀγάπη.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

ΘΕΑΤΡΙΚΑ

ΤΡΕΧΟΥΜΕΝΟΙ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ

ΘΕΑΤΡΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ. «Τὰ Γεράκια» δράμα σέ 4 πράξεις τοῦ κ. Θ. Α. Θωμά.

Ἡ ξερή μίμηση τῆς φόρμας τῶν παλαιῶν δραμάτων πού ἔχει τήν περισσότερη πέραση, στους λογῆς δραματικούς ἀγῶνες, μᾶς ἔδωσε παράδειγμα τελευταία τὰ «Γεράκια», ἔργο βραβεμένο ἀπό τὸν περίφημο «Ἑλληνικό Φιλολογικό Σύλλογο» τῆς Πόλης.

Ὁ κ. Θωμάς θρεμένος ἀπό τὰ δραματογραφήματα τῆς σειράς τῶ «Δυὸ Ὀρφανῶν» και τῆς «Λαυρεντίας» θέλησε νά ξαναφέρῃ, στήν ἐποχή μας τή σκηνική συγκίνηση με τὰ δυὸ γνωστά στοιχεία, τὸ ἀπαραίτητο ζήτημα τιμῆς ἀπ' τῆ μιᾶ μεριά, τοὺς φόνους, τὰ δηλητήρια και τοὺς αὐτοχερισμοὺς ἀπ' τὴν ἄλλη. Ὁ τίτλος τοῦ ἔργου συμβολίζει τοὺς κακοὺς ἀθρώπους τῆς κοινωνίας πού με τὸν πλοῦτο τοὺς πλανεύουν τὰθῶα κορίτσια και τοὺς ἀρπάζουν σὰν ὄρνια, τὴν τιμή. Φυσικά τὸ δράμα ξετυλίγεται σὲ ρωμαντική καθαρεύουσα, με διάλογο τρομαχτικό στήν ὑπερβολή του και με ὅλες τις ταιριαζόμενες ποιητικότητες και λυρισμολογίες, χλιοπατημένες ἴσα με τὴν ὥρα ἀπὸ κάθε ἀγαθὸ ἄθροπο πού νομίζει πὺς ἔχει μέσα του τὸ ἀψηλὸ δαιμόνιο τῆς Τέχνης, σταματημένης κατά τὴν ἀντίληψή του στὰ μισὰ τοῦ περασμένου αἰῶνα, στους καλοὺς ἐκείνους καιρούς πού δὲν εἶχανε φανερωθῆ ἀκόμα οἱ ἐκφυλισμένοι «ἀνατροπεῖς τῶν κοινωνικῶν και θρησκευτικῶν δοξασιῶν τοῦ ὑγιούς λαοῦ, Ἰψενιός τις, Μα-

τερλίγκιός τις, Χαουπταμάνιός τις και οἱ εὐάριθροι τούτων μαθηταί».

ΘΕΑΤΡΟ ΜΑΡΙΚΑΣ ΚΟΤΟΠΟΥΓΗ. «Τὰ Δάθη τῆς Ὀσίας» φάρσι σὲ 3 πράξεις τοῦ κ. Τοτοῦ Νταμίρη.

Ἡ φάρσα τοῦ κ. Νταμίρη δὲν ἔχει στερεὸ μῦθο για νά πλεχτῆ γύρω του. Δίχως κεντρικὸ ἄξονα στριφογυρίζει σὲ φρέσκο ἀέρα και τὰ μέτρια καλαμπούρια πού μᾶς προσφέρει δὲν εἶναι ἱκανὰ νά δικαιολογήσουνε τὴν ἀστειολογική φλέβα τοῦ νέου συγγραφέα. Δέ μᾶς παρουσιάζει τουλάχιστο ἕνα κωμικὸ τύπο, ἕνα ζουγραφισμένο χαρακτήρα ἀπὸ τόσοὺς και τόσοὺς πού ἡ σύγχρονη ζωὴ ἔχει νά μᾶς δώσῃ.

Μιὰν ἀξιόλογη κίνηση χαρακτηρίζει και τις τρεῖς του πράξεις, μά κίνηση δίχως σκοπὸ και ἀποτέλεσμα, δίχως οἰκονομία σκηνική, με πολλὲς ἀπιθανότητες για τὸ περπάτημα τῆς ἀδύνατης ὑπόθεσης. Τὰ περισσότερα πρόσωπα διακρίνει μιὰν ἀλύγιστη κουταμάρα και ἴσως αὐτὸ νά εἶναι τὸ πιε κωμικὸ τους, μπορούμε νά πούμε, στοιχεῖο. Μά ἡ φάρσα τότε μόνο εἶναι δυνατὸ νά κεντρίσῃ τὴν εὐθυμία, ὅταν ξετυλίγεται ἀνάμεσα σὲ ἀθρώπους φίνους στήν ἐξυπνάδα πού ἔτι παθαίνουν τὸ παθαίνουν ἀπὸ σύμπτωση δικαιολογημένη και ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὰ πνευματικά τους ὑστερήματα.

Τὰ ὑστερήματα τούτα μπορεί νά βολεφτοῦνε ἀπὸ τὸ συγγραφέα μόνο και μόνο για τελειότερο ζουγράφισμα τοῦ κάθε τύπου και όχι για κύρια τοῦ ἔργου αἰτία και ἀφορμή. Τὸ νᾶνεβάξεις ἕναν ἡλίθιο καθαρευουσιάνο πάνου στή σκηνὴ πού νά ὀρκίζεται ὀλοένα στήν Ὀσία Κασσιανὴ δίχως λόγο, θαρροῦμε πὺς δὲν εἶναι και αὐτὸ τίποτ' ἄλλο παρά ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ τῆς ὀσίας Τέχνης λάθη.

Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Πέτρου Βλαστοῦ: «Φυσική» μεταφρασμένη ἀπὸ τὰ ἀγγλικά. (Ἀθήνα 1912. Χαρίζεται). Εἶναι ἡ Φυσική πού πρωτοφάνηκε γραμμένη σὲ γλώσσα δημοτική. Τὰ παρόμοια βιβλία ξεκινοῦν ἀπὸ τὸν ἀκόλουθο συλλογισμό: «Δὲν πρέπει νά περιμένουμε για νά μᾶς κανονίσουνε τὴν ἐνέργειά μας τὰ πράματα και ὁ καιρὸς, ἀλλὰ ἐμεῖς, με τὴ δικὴ μας ψυ-